

amikor örömmel állapítja meg, hogy a szerző nyelvileg is „elkötelezi magát” tárgya mellett. Hogy az olvasó maradéktalanul megértse e stiláris „részrehajlás” mibenlétét, elégnék látszik egyetlen példa idézése is. A *Csihás Benő* egykori zombori polgármester alakját idéző szócikkét említjük, a „parképítő, fasorokat nevelő” embert:

„Egy ilyen úttörő, mindenki számára hasznosat teremtő embernek, úgy gondoljuk, csak áldott lehet az emléke. Sajnos, nem így van. A városi köztisztasági vállalat 1991-ig Csihás Benő nevét viselte, de ettől kezdve, hogy-hogyan, egyszerűen kikopott onnan. A dolgozói közösség sírjának gondozását is elhanyagolta. Ezt a gondos kezek jóvátették, de neve még nem került vissza illő helyére. Kosztolányival sóhajthatjuk: »Hová repül a kegyelet? Feleljetek, bús lombú fák . . .«”

Százsámra idézhetők a könyvből az ilyen stílusbeli „elfogultságok”, de talán éppen ezeknek köszönhető, hogy a *Kalauz* meghaladja a pusztá „adattár” rendeltetését, hogy olvasmánnyá lett. Tudatvilágunk, szellemi kincstárunk, műveltségünk organikus részévé . . .

SZELI István

SZÍNHÁZ

MACSKAJÁTÉK

Kétségtelenül szép gesztus, sőt, egyenesen remek ötlet, hogy a fennállása 30. évfordulóját ünneplő Újvidéki Színház annak a darabnak a bemutatójával jubilál, amellyel három évtizeddel ezelőtt nyitott – Örkény István kisregényből írt világsikerű tragikomédiájával, a *Macskajátékkal*.

Azt hiszem, felesleges mondani, a mai előadás lényegesen más, mint az 1974. évi volt. Más színészek játszanak, mások vagyunk mi nézők s másilyen a színjátszás is. Minden megváltozott annyira, hogy Örkény darabja is más, jöllehet ugyanazokat a mondatokat halljuk, ugyanazokat a helyzeteket látjuk.

Ezért nem kell, nincs értelme visszaidézni a régi előadást, s még kevésbé érdemes összevetni a kettőt, nem is akarom, bár ez egy-egy mozzanat esetében elkerülhetetlen lesz.

Kiindulópontom a mostani előadással kapcsolatban az a dilemmám, hogyan függ össze az a tény, hogy a *Macskajáték* szereplői talán egy évtizeddel vagy ennél többel is, fiatalabbak a rájuk osztott szerepek koránál, ami mindenekelőtt Orbánné és Paula esetében szembetűnő, azzal, hogy a színészek nemcsak komikusabbra, humorosabbra formálták a rájuk osztott szerepeket, hanem

azzal is, hogy ez a hangsúlyos, olykor éppenséggel harsány komikum átfesti a darab hangulatát, módosítja a történet alapszínét és a történet szereplőit, elsősorban Orbánnét és Paulát. Mert a *Macskajáték* mégsem úgy komédia, ahogy *A szabin nők elrablása* vagy a *Charley nénye* meg az effélék. Tragikomédia. A műfajt jelölő szóösszetétel első fele a meghatározó, mert így kap(hat) csak mind a történet, mind pedig Orbánné alakja emberi mélységet. S ha az előadásban nem is kezdettől fogva domináns vonás a komorság, a szomorúság, de elejétől fogva érződik, hogy aztán a befejező jelenetben, a címet értelmező macskajátékban egyértelmű legyen. Orbánné története, sorsa mélyén állandóan érezni, ha nem is a tragikumot, de a hozzá igen közeli szomorúságot. Akkor is, ha ennek ellentmondani látszik a játékos befejező jelenet. Ebben Orbánné és Egérke, a két szerencsétlen teremtés – az előbbinek nem sikerült soha semmi, most éppen legjobb barátjánője, a csodált Paula csábította el tőle szerelmét, az utóbbit pedig a férje, amikor megunta, egyszerűen kitette az utcára – búfelejtő macska-egér kergetőzésbe kezd, amibe Giza, a szertelen Orbánné nagyon is megfontolt, kimért, józan testvérhúga is bekapcsolódik, nem is csak szemlélőként, ahogy az író utasítását követő újvidéki előadásban történik, hanem résztvevőként – Orbánné és Egérke, miközben egymást üldözi s egymástól menekül, a tolókcocsiban ülő disztिंगvált hölgyet is meg-megforgatja –, ahogy a Pesti Színházban Sulyok Mária, Halász Jutka és Bulla Elma tette. Úgy tűnt, hogy a mostani újvidéki változatban egyrészt rövid Orbánné és Egérke macskajátéka, másrészt nem érezni eléggé, hogy a játékoság lényegében látszat, azért komédiáznak, hogy ne sírjanak, holott sírni, sőt bögni kellene. Kissé sietősre vették ezt a mindenképpen kulcsfontosságú jelenetet, s bár a végén Orbánnéval forog a színpad közepén levő ágy, ami utal a főszereplő tehetetlenségére, kiszolgáltatottságára, a szomorúság kevésbé érződik, mint talán kellene. S ebben a befejező jelenet kidolgozatlansága mellett az is közrejátszhat, hogy mert Banka Livia szerepénél évekkal fiatalabb, az előadás Orbánnéjának csalódását kevésbé érezzük tragikusnak a darabbeli Orbánné csalódásánál.

Vagy: egészen másról van szó?

Arról például, hogy is mondjam, hogy ne sértsek meg senkit, hogy ez a *Macskajáték* nem az idős, hanem az enyhén középkorú, teltkarcsú, molett asszony szerelmi kudarcáról szól. Arról, hogy egy nálánál csinosabb hölgy, aki történetesen a barátnője is, de ravasz vetélytársa is, elszereti tőle a különben borzasztónak, kibírhatatlannak, sőt egyenesen gusztustalannak mondott nyugalmazott operaénekest, Orbánné fiatalkori szerelmét.

Akár így is értelmezhető Örkény István szerelmi háromszögtörténete, mert a *Macskajáték* valóban egy ilyen esetet mutat be a drámairodalom tengernyi hasonló sztorija közül, azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben idős

asszony szerelmi csalódásáról van szó, ami – ebből következően – tragikusabb, helyesebben tragikomikusabb, mint ha károsult szereplői fiatalok vagy középkorúak.

A László Sándor rendezte előadás szereposztási kényszerből-e vagy koncepciózus meggondolásból, a kettő összefügg(het), az író nézőpontjától némileg eltérő szemléletet érvényesít, amihez természetesen joga van.

Annál is inkább, mert a színészi játék is őt igazolja.

Lehet, hogy hajánál fogva előranciazott ötletnek tűnik a rendezői koncepció ilyenén történő értelmezése, de a látottak alapján talán mégsem egészen alaptalan. A látottakon pedig mindenekelőtt Banka Livia Orbánné-alakítását értem, amely a színésznő Piaf-dallamfoslány (nyilván nem függetlenül a színház nemrégii Piaf-előadásától) kíséretében történő belépőjétől kezdve inkább az életerős, alig középkorú, mintsem a hatvanon túli nőt láttatja, jóllehet, ha szigorúan vesszük Orbánné élettrajzi adatait, ezekről a néző is tudomást szerez, akkor a fiatalítás hitelessége akár kétségbe is vonható. És ennek a belépőnek a jegyében formálódik Orbánné alakja Banka Livia tolmácsolásában. A színésznő kétségtelenül meglepően élénk, sőt olykor harsány erősen komikusra festett alakját, amelyen az időnkénti komor pillanatok sem változtatnak lényegesen, csupán érzékeltetik, ebben a bohókás asszonyban másféle erők, színek is vannak. Banka Livia inkább teátrális eszközöket használó alakítása, lehet ez bármennyire is rendhagyó, azonban mindenképpen következetes színészi tett. Kár, hogy ha már a teátrális viselkedés olyannyira sajátja Banka Orbánnéjának, akkor az öngyilkossági jelenet, amely leginkább alkalmas ennek a felfogásnak a megmutatására, szinte észrevétlen marad. Persze lehet, sőt majdnem bizonyos, hogy ez rendezői hiba. Ha a színpad közepén mindvégig ott van egy ágy, amelyen különben többször is produkálja magát a színésznő – olykor feleslegesen is, mint például amikor a München mellett élő testvére, Giza arról számol be, hogy német menyé helyteleníti, hogy az unokáknak mondott meséiben „túl sok a vasorrú bába, medve, ördög, lidérc”, akkor ezt Orbánné ágyra állva, fejére fekete kendőt borítva, komikus mozdulatokkal „illusztrálja” –, akkor érthetetlen, hogy miért nem azonnal az ágyra, hanem az ágy elé terített újságokra fekszik, amikor (Csokonai Karyónéját idézve!) várja az üvegnyi tablettától remélt halált.

Lehetnek s vannak is apróbb észrevételek Banka Livia alakítását illetően, de az nehezen vitatható el, hogy a maga Orbánné-vízióját sikerült bemutatnia.

Krizsán Szilvia Paulája behízelgő, nyájaskodó, stílusán a kétszínűségnek kellene áttörnie, de inkább csak kedveskedő modora érvényesül, s nem érezni azt a romlottságot, amely Paula kétarcúságát kellően igazolná, kivéve talán a koncert utáni telefonbeszélgetésben, amikor elárulja addig leplezett képmu-

tatását. A háromszögtörténet harmadik tagja Viktor, a nyugdíjas operaénekes hősszerelmes, akit Giricz Attila kellő bumfordisággal ábrázol, csupán feleslegesen torz maszolja zavaró, de ez nem a színész bűne. A Pincér epizódszerepét Huszta Dániel f. h. alakítja szükséges közvetlenséggel és vendégei iránti megértéssel.

A *Macskajáték* ún. ziccerszerepe Egérke, a semmi kis szomszédasszony, aki hűséggel és félve vállalja Orbánné mellett a szekundáns szerepét. Ferenc Ágota f. h. jól érzékeltette Egérke kiszolgáltatottságát, féltékenységét s a történet főszereplőjéhez való ragaszkodást. Úgyes váltásai vannak, ugyanakkor zavaró, hogy olykor, kivált kezdetben érződik, betanult szöveget mond, nélküli a mindennapisághoz szükséges spontaneitást.

A történet talán legnehezebb, mert leghálátlanabb szerepe Orbánné testvérhúgáé, Gizáé, aki a darab legtöbb színreállításával ellentétben, melyekben a színpad jobb vagy bal oldalán, a valós helyszínen kívül maradván olvassa fel Orbánnéhoz írt leveleit, illetve kommentálja a hozzá érkezett leveleket, ebben az előadásban az utolsó jelenetig nincs jelen a színen, csak vetített képét látjuk. Hogy a rendezés melyik „megjelenítés” mellett dönt, az csupán technika kérdése, egyik sem könnyíti meg a színésznő feladatát, hogy csupán hangjával „játsszon”. Ábrahám Irén azonban ezt a feladatot érthető, jól tagolt, mind önmagát, mind pedig testvérét jellemző szövegmondással, pontosan s jól elhelyezett hangsúlyokkal oldja meg. Amikor a zárójelenetben a maga fizikai valóságában is begördül a színpadra, szükségtelenül kissé teátrális.

Hogy Giza megszólalásai mégsem csak hangjátékszerű közjátékai az előadásnak, az a színésznő ügyessége mellett a rendezés érdeme is. László Sándor mindenképpen legsikeresebb megoldásai a vetítések. Azzal, hogy Giza képe hol a színpad egyik, hol pedig a másik oldalán, illetve a családi szekrénybe vetítve jelenik meg, a rendező elkerüli a jelenetek statikusságát, nemcsak az örökmozgó Orbánnéval, hanem a toló kocsis mozdulatlanságra ítélt Gizával is bejátszatja a teret.

A jubileumra készült bemutató annak ellenére, hogy több értelmezési problémát is felvet, vélhetően kellemes szórakozást nyújt a színházba látogatóknak.

... MÉG EGY KORSHOW S.Ö.R.

Régen voltam szomorúbb a színházban mint a szabadkai Kosztolányi Színház újvidéki vendégszínházán, amikor a magát 43. Shakespeare Edukatív Rohambrigádnak nevező színésztrío (Árpád = Csernik Árpád, Tibor = Szloboda Tibor és Attila = Mess Attila, az utóbbi rendezésében) bemutatta Vili (= William Shakespeare) műveiből összefércelt kollázsát, amely címében

(másban is?) fölöttébb emlékeztet a pesti Komédiumban mintegy tíz éve színre vitt SÖR (= Shakespeare Összes Rövidítve) című hasonló technikával készült produkcióra, amely pedig egy hasonló elképzeléssel készült amerikai összeállításra hajaz.

Holott többszörösen is boldognak kellene lenni, s illene lelkesedni.

Mert: három kétségtelenül tehetséges színész Shakespeare műveit felhasználva szemléltető előadást tart színészi gyakorlatból, rögtönzésből, ötletparádét mutat be, s mert a közönség is jól szórakozik.

Csakhogy az iménti dicséretsor némileg sántít. Igaz, hogy három tehetséges fiatalembert látunk, igaz, hogy az előadás alapja a Shakespeare-opus, legalábbis az előadás felében, s igaz, hogy szakmai demonstrációt látunk, akárcsak az, hogy a közönség élvezi, de inkább a színészi rögtönzést, mint a Vilmos mestertől kölcsönzött etűdöket. Ezek ugyanis vagy szinte a felismerhetetlenségig törmelékek maradnak, vagy függetlenek az alapszövegtől.

Es ezért voltam szomorú.

Mert szép és dicséretes, hogy nagy szakmai önbizalommal, fesztelenül rögtönöznek, jóllehet ebben felismerhetők a kabarétréfák patronjai (Hofitól és másoktól is), sebj, az viszont baj, hogy az improvizáció csak az előadás egyik részében jó, célszerű, abban, amelyben a közönséggel társalognak, provokálják, tornáztatják a nézőket. Az előadás másik részében, amiért, ha nem csalódom, az előadás készült, a színészi rögtönzés nem működik, erőltetett és értelmetlen. Mert Shakespeare-hez már nem tudnak olyan lazán, kötetlenül viszonyulni, mint a közönséghez. Sőt, egyáltalán nem tudnak Vili mester műveihez viszonyulni. Azonkívül, hogy halványan felismerni Shakespeare egy-egy művének darabkáit, az előadásból nem derül ki, ezeket miért választották, s főleg milyen szándékkal, céllal. Sem Shakespeare szelleme nincs jelen (bár egy vetített képen látjuk a mestert, aki mond is valamit, de ez érthetetlen, ha nem géphiba történt), sem a játékban nincs szellem(esség). Hiába ismerünk rá egy-egy jelenetre a *Hamlet*ből, a *Titus Andronicus*ből, a *Macbeth*ből, a *Julius Caesar*ből, a *velencei kalmár*ból, ha sem ezekről a művekről nem tudunk meg semmi lényegeset, de az sem derül ki, hogy a három fiatalembernek van-e, s mi a véleménye a választott művekről.

Apropó: *A velencei kalmár!*

Példaértékű jelenet: Árpád egy gondolatmakettel belibeg a színre, s nem tudni, melyik darabból érkezett, melyik Shakespeare-műre kell gondolni, mígnem közli, hogy bizony *A velencei kalmár*ra illet volna tippelni, csakhogy *A velencei kalmár* esetében legkevésbé lényeges, hogy a történet a gondolák városában játszódik. De a 43. Shakespeare Edukatív Rohambrigád tagjainak más nem jutott eszükbe: persze, hogy nem is történik semmi érdemleges azonkívül, hogy néhány percig a színész le-fel lejt előttünk a gondolamakettben.

Talán érthető, miért voltam/vagyok szomorú a három valóban tehetséges fiatal színész előadása láttán, előadására gondolva?

Mert a színészi ötletek öncélúak voltak/maradtak.

A magyarázat: ha nincs mögötte egyéni vélemény, ne mondjam, filozófia, akkor nincs értelme semminek, legyen az csupán színészi jópofáskodás. Shakespeare-ből a forgácsok is shakespeare-iek. A 43. Shakespeare Edukatív Rohambrigád Árpád–Tibor–Attila összetételű triója kétségtelenül ügyes csapat, de mintha félnének attól, hogy a színészi virtuozitás alá némi intellektust terítsenek, ne mondjam, filozófiát.

Ezért voltam/vagyok szomorú.

GEROLD László